

उखुबालीको टुप्पामा लाग्ने गवारोको ब्यवस्थापन

उखुबालीको टुप्पामा लाग्ने गवारो [*Scirpophaga excerptalis* (Walker)] के हो?

यो गवारो उखुको सबै अवस्थामा लाग्दछ। वयस्क पुतलीले पातको तल्लो पट्टी फुल पारेर पहेलो भुवाले ढाकि दिन्छ। फुलवाट ६-७ दिनमा लाभेहरु निस्कन्छन्। लाभेले उखुको पातको मुल नसा वा मुल नसाको छेउमा सेतो रडको सुरुङ्ग खनी खान थाल्दछ जुन पछि रातो हुदै खैरो रडमा परिणत हुन्छ। मुल नसामा केहि समय खाई लाभेहरु गुवो भित्र पस्छन् र भर्खर निस्कन लागेका नयाँ पातहरु दुलो पारेर खादै बोट भित्र प्रवेश गर्दछन्। यिनीहरु यसरी खाएर बनाएको सुरुङ्ग भित्रै ३-६ हप्तामा अचल अवस्थामा जान्छन्। अचल अवस्था ७ देखि १० दिनको हुन्छ। वयस्क पुतली सेतो रङ्गको हुन्छ। यसको पेटको अन्तिम भागमा पहेलो भुवाजस्तो रौंको भुप्पा हुन्छ। लाभेको शरीरको रङ्ग सेतोमा हल्का पहेलो मिसिएको हुन्छ। गर्मी ठाउँमा एक वर्षमा यसले ४ देखि ५ पुस्ता जन्माउँछ।

क्षति र फैलावट

यो किराले उखुको हरेक वृद्धि अवस्थामा क्षति पुऱ्याउँछ। यो किराको प्रकोप वर्षा याममा बढी हुन्छ। यस किराले क्षति गरेको उखुको टुप्पो ओइलाएर सुक्दछ। लाभे गुवोमा प्रवेश गरेर क्षति गरे पश्चात निस्कने पातमा मुल नसाको समानान्तर हुने गरी लस्करै गोला प्वालहरु देखिन्छन्। क्षति ग्रस्त उखुको टुप्पाको वृद्धि रोकिन्छ र तल्लो आँखावाट हाँगाहरु निस्कन्छन्। यसले गर्दा उखुको तौल कम हुन्छ र चिनीको मात्रा पनि घट्दछ। आर्थिक क्षति हुन नदिन उखु खेतमा मृतक गुवोको संख्या १५% देखि २२% देखिएमा व्यवस्थापनका उपायहरु अपनाउनु पर्दछ।

ब्यवस्थापनका उपाय

- ✓ छिटो बढ्ने र बढी गाज आउने जातलाई बढी प्राथमिकता दिने।
- ✓ सुख्खा सिजनमा कीरा देखा पर्न थालेपछि सिंचाई गरिदिने र वर्षा याममा निकासको उचित प्रवन्ध मिलाउने।
- ✓ उखु रोपेको ३० देखि ४० दिन पछिबाट ट्राइकोग्रामा (*Trichogramma*) १,००,००० प्रति हेक्टरका दरले १०-१० दिनको अन्तरालमा ३-४ पटक छाड्ने।
- ✓ प्राकृतिक रूपमा आइसोटिमा जेभेन्सिस जातका वारुलोले यसको संख्यालाई नियन्त्रित गरीरहेको भेटिएकोले यसको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न कीरा लाग्ने सिजनमा १५०- २०० वयस्क वारुलो प्रति हेक्टरका दरले उखु खेतमा छाड्ने।
- ✓ उखुको प्रारम्भिक वृद्धि अवस्थामा (चैत्र-वैशाख तिर) किराको प्रकोप बढि भएमा त्यस क्षेत्रमा रोपाईकै समयमा क्लोरानट्रानिलिप्रोल ०.४ % जी (फर्टेरा) वा फिप्रोनील ०.३ % जी (रिजेन्ट) ०.७५ देखि १.०० केजी प्रति कठ्ठाका दरले उखुको पड्तिमा हाली माटोले पुरेर हल्का सिंचाई गरि दिने।
- ✓ थायोडिकार्प ७५ % डब्लु पि (लाभिर्न) २ ग्राम प्रति लिटर पानीको दरले ८००-१००० लि. घोल तयार गरी १ हेक्टरमा स्प्रे गर्ने।

वयस्क

लाभे अवस्था

मृत गुवो

परीपक्क उखुमा क्षतिको प्रकार

नेपाल सरकार
नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद,
उखुबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, जीतपुर, बारा

कपिल पौडेल, अनिसुर रहमान अन्सारी, शंकर श्रेष्ठ,
तुफैल अख्तर, रामकृष्ण रजक

फोन नं: ०५१-६९०४८९, ९८५५०४५०२६

इमेल: srpnarc@gmail.com, srp@narc.gov.np

